

Op weg naar een databank vol nationale sportgegevens

Michel van Gent

Het project *Sportbonden, sportclubs en sportperiodieken in Nederland tot 1940* van het ING nader bekeken.

In 1955 publiceerde Cees Miermans *Voetbal in Nederland. Een onderzoek naar de maatschappelijke en sportieve aspecten*, waarin hij in 339 pagina's en met behulp van tal van grafieken en tabellen de ontwikkeling van de voetbalsport in Nederland uiteenzette. Zijn uitvoerige studie is vanzelfsprekend opgenomen in het *Bibliografisch apparaat voor de Nederlandse sportgeschiedenis* onder het nummer 890, met het welverdiende predikaat Standaardwerk. Het was voor Miermans niet eenvoudig om informatie over alle voetbalbonden en alle voetbalclubs, hun oprichting en hun eventuele opheffing, bijeen te krijgen. Dat blijkt wel uit de omstandige verantwoording van zijn gegevens op pagina 324-328. Hij ging voor de Nederlandsche Voetbalbond en de daarbij aangesloten regionale bonden af op de Voetbaljaarboekjes en diverse Adreslijsten, maar voor de andere twee landelijke bonden had hij veel minder materiaal ter beschikking. Bij de katholieke clubs baseerde hij zich enkel op competitiestanden in het bondsblad Sportillustratie en op een brief van M. Versteegen, voormalig secretaris van de Rooms Katholieke Voetbalfederatie, terwijl hij voor de namen van 51 christelijke voetbalclubs helemaal afging op een schrijven van H.J. Ardon, een oud-medewerker van de Christelijke Nederlandsche Voetbalbond. Miermans gaf dan ook toe dat het statistisch materiaal over de clubs op bepaalde punten onvolledig en onbetrouwbaar was. Wie in de toekomst informatie wil verzamelen en bewerken met betrekking tot sportbonden en sportclubs, hun plaats van vestiging, hun oprichting en eventuele opheffing, hoeft niet meer zoveel inspanningen te doen als Miermans eertijds. Het Instituut voor Nederlandse Geschiedenis (verder afgekort ING) is namelijk begonnen met het bijeenbrengen van dergelijke gegevens in één grote databank in het kader van het project *Sportbonden, sportclubs en sportperiodieken in Nederland tot 1940*. In dit artikel geeft M.J. van Gent, uitvoerder van het project, aan de hand van een reeks vragen nadere informatie over deze databank in wording, die beoogt het onderzoek naar sporthistorische onderwerpen op gang te brengen en te stimuleren.

Wat is het ING en hoe kwam het tot het project over sportbonden, sportclubs en sportperiodieken?

Het ING is een wetenschappelijke instelling van de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO), gevestigd in Den Haag. Het houdt zich bezig met het ontsluiten van historisch materiaal voor wetenschappelijk onderzoek. Dat kan door het publiceren van archiefgidsen, bibliografieën, bronnenpublicaties of digitale databanken over onderwerpen uit de geschiedenis van Nederland vanaf de middeleeuwen tot in de twintigste eeuw. In het kader van een nieuw onderzoeksplan ben ik begonnen aan het project "Verenigingsleven in Nederland" om meer zicht te krijgen op het verenigingsleven tussen ruwweg 1780 en 1940. Dat is tegenwoordig een onderwerp dat erg in de belangstelling staat bij historici. Zij willen graag meer weten over de opkomst en de ontwikkeling van allerlei verenigingen om na te gaan wie er wel en niet lid werden van zo'n vereniging en welke rol die vereniging speelde op landelijk, regionaal of plaatselijk niveau. Om een breed beeld van die verenigingen te krijgen is gekozen verenigingen te verzamelen met betrekking tot armenzorg, katholieke religieuze broederschappen, politieke sociëteiten en kiesverenigingen, en dus ook sportbonden en sportclubs.

Wat is de bedoeling van het project Verenigingsleven?

Het is de bedoeling dat er verschillende databanken komen met de bovenvermelde verenigingen met allerlei basale gegevens over elke vereniging. Het gaat dan om de naam of namen van die vereniging, de datum van oprichting en de eventuele opheffing en de plaats van vestiging. Verder worden er nadere inlichtingen gegeven over het archief van die vereniging indien het archief is ondergebracht in een openbare archiefinstelling of een bibliotheek. Je kunt in de databank vinden of er in het archief ledenlijsten zijn, notulen van bestuursvergaderingen en ledenvergaderingen, of er correspondentie bewaard is gebleven en of er financiële stukken zijn. Bij de sportclubs wordt ook gemeld of zij lid waren van de landelijke bond en van een gewes-

telijke of stedelijke bond. Maar er wordt ook aandacht geschonken aan objecten van een sportvereniging. Als er in een lokaal museum bijvoorbeeld een vaandel van een allang opgeheven gymnastiekclub wordt bewaard, met daarop de clubnaam en de datum van oprichting, dan wordt zo'n voorwerp in principe ook opgenomen. Het kan namelijk best zo zijn dat zo'n vaandel de enige bron is voor de datum van oprichting van die club.

Het project heet *Sportbonden, sportclubs en sportperiodieken in Nederland tot 1940*. Welke sporten worden in het onderzoek meegenomen? Waarom is 1940 als einddatum gekozen?

In principe wil het ING zoveel mogelijk sporten in de databank opnemen, maar er moesten keuzes worden gemaakt uit het enorme aanbod van sporten en sportclubs. Ik heb in eerste instantie gekozen voor voetbal, gymnastiek, korfbal, hockey, tennis en schaken. Alleen clubs die ooit zijn aangesloten bij een landelijke of lokale bond zullen worden opgenomen. Deze beperkingen zijn deels ingegeven door getalsmatige aspecten en deels door wetenschappelijke overwegingen. Het zijn zes sporten die in de eerste helft van de twintigste eeuw veel beoefenaars hadden. De eerste drie sporten kenden neutrale en confessionele bonden en de andere drie niet. De eerste drie werden volkssporten en de andere drie zijn altijd meer elite-sporten gebleven. Voetbal werd een "mannensport", maar de andere vijf sporten werden ook door vrouwen beoefend. Dat biedt tal van

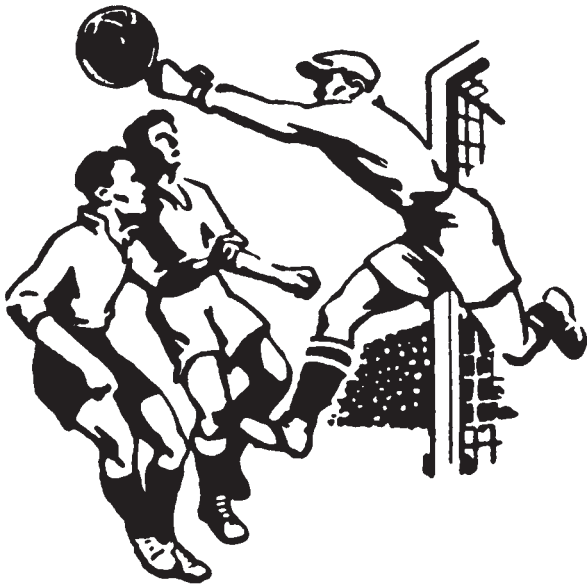

mogelijkheden om hun groei en ledental te vergelijken. Je mag aannemen dat deze zes sporten dan ook de meeste belangstelling zullen trekken bij sporthistorici, omdat het zulke populaire sporten waren. Wanneer amateurs een jubileumboek willen maken over hun sportclub, dan zal het vaak een club zijn uit één van deze zes takken van sport. Maar ook onderzoekers die geïnteresseerd zijn in de verzuiling in Nederland worden met deze databank geholpen, want zij kunnen straks precies achterhalen waar neutrale, katholieke, socialistische en protestantse sportbonden en sportverenigingen waren.

De sportperiodieken vormen in het onderzoek één van de belangrijkste bronnen voor het achterhalen van bonden en verenigingen, zeker voor wat betreft de aansluiting bij de bond en de opheffing van clubs. Ik wil een overzicht opbouwen van alle organen waarin de bonden (al) hun officiële mededelingen publiceerden, zodat de gebruiker van de databank gemakkelijk informatie kan vinden over de indeling van de competitie, teamopgaven en de eindstanden van alle competities en dat soort zaken. Als einddatum voor opname in het project is 1 augustus 1940 aangehouden, omdat op die dag de fusie van alle voetbalbonden tot één Nederlandse voetbalbond tot stand kwam. Na 1940 zijn er geen katholieke, socialistische of protestantse voetbalbonden meer geweest. Dat leek een goed eindpunt voor het gehele project, omdat voetbal de toonaangevende sport in ons land was. Bovendien neemt het aantal sporten en sportclubs na 1940 zo enorm toe, dat het veel teveel tijd zou vergen om die allemaal in de databank op te nemen.

Waar wordt de databank ondergebracht en wie mag die raadplegen?

Het project loopt in elk geval door tot september 2009 wat betreft het verzamelen en verwerken van bonden, clubs en periodieken voor de databank. De databank wordt te zijner tijd gepubliceerd op de website van het ING (www.inghist.nl). Deze kan straks door elke belangstellende voor sportgeschiedenis gratis worden geraadpleegd, van de wetenschapper aan een universiteit tot de sporter die een jubileumboek over zijn vereniging wil schrijven. Het is de bedoeling dat je elke sportbond en sportclub die vóór 1940 werd opgericht,

kunt achterhalen op naam of plaats van vestiging of beide. Bij elke sportbond zal een beknopte toelichting worden gegeven over ontstaan en groei tot 1940, over het bondsblad en de inhoud ervan (bijvoorbeeld de aanwezigheid van foto's), en de opbouw van de competities. Ook kun je van elke sportbond jaarlijkse lijsten maken van aangesloten verenigingen per sportbond. Je kunt derhalve op eenvoudige wijze achterhalen op welke plaatsen de meeste sportclubs zaten, welke signatuur ze hadden en of zij een archief hebben dat in een openbare archiefinstelling of bibliotheek wordt bewaard. Ook zal bij het archief van clubs worden gemeld in hoeverre er foto's in te vinden zijn.

Je vindt op internet al tal van sites waar lijsten van voetbalclubs met naam, plaats, oprichting en eventuele opheffing zijn terug te vinden, zoals www.gidsnl.nl of www.voetbalmaten.nl. Waarom worden in de databank dan toch weer voetbalclubs opgenomen?

Je kunt in een databank van sportverenigingen niet om voetbal heen, want dat is veruit de grootste sport in Nederland in de periode tot 1940. Tijdens mijn vooronderzoek heb ik gemerkt dat de genoemde internetsites veel nut hebben als eerste aanzet, maar dat zij allesbehalve compleet of volledig zijn. Zij zijn vrijwel uitsluitend gebaseerd op de adresboeken en de jaarverslagen van de Koninklijke Nederlandse Voetbalbond; clubs die ooit lid waren van de Roomsche Katholieke Voetbalfederatie of de Christelijke Nederlandse Voetbalbond ontbreken dan ook meestal. Je vindt ook nooit bij welke landelijke of regionale bond een bepaalde voetbalclub was aangesloten. Als een club wordt

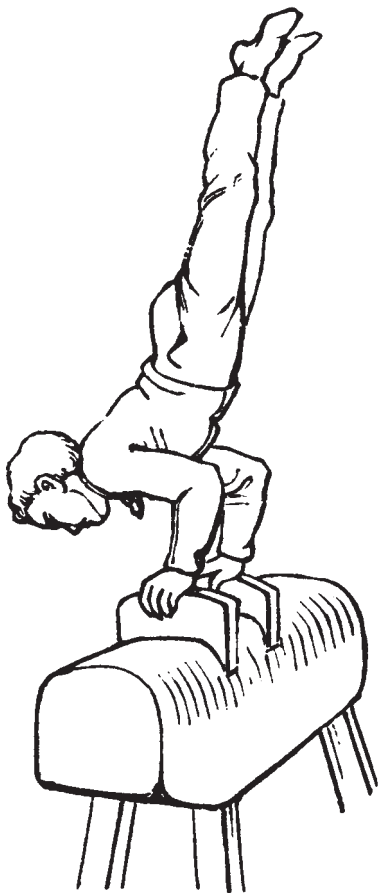
opgeheven, dan is de datum van opheffing altijd 30 juni in die sites, maar dat klopt niet. Het kan zijn dat een vereniging in de loop van het seizoen werd opgeheven, bijvoorbeeld in de winter, en niet aan het einde van de competitie of dat die club degradeerde uit de laagste klasse van de KNVB naar de onderbond. Om een voorbeeld te geven: wanneer een voetbalclub in seizoen 1938-1939 uit de competitie van de KNVB naar de afdelingscompetitie degradeerde, dan wordt zo'n club in het Adresboek van de KNVB van 1939-1940 niet meer genoemd. Je vindt bij www.voetbalmaten.nl dan dat die club op 30 juni 1939 is opgeheven, maar die club speelt gewoon niet meer in de KNVB maar in de eerste klasse van een regionale bond. Er worden op die manier tal van clubs als opgeheven opgevoerd, die in werkelijkheid nog jaren lang op lager niveau bleven doorspelen. Vandaar dat ik in de databank alle voetbalclubs ga opnemen met vermelding van de bond of bonds waar zij lid van waren tot 1940. Dat geldt uiteraard ook voor de andere sporten.

In hoeverre krijgt de gebruiker een compleet overzicht van alle sportbonden en sportclubs vóór 1940? Kan hij echt elke club in het bestand terugvinden, ook al heeft die maar één seizoen bestaan?

Het ING heeft in de ruim honderd jaar van haar bestaan wel ervaren dat een project moeilijk "compleet" kan worden genoemd. Je bent altijd afhankelijk van wat er wel en niet bewaard is gebleven en hoe toegankelijk het overgeleverde archiefmateriaal is. Wij proberen zoveel mogelijk sporten zo goed mogelijk in kaart te brengen, dat is het enige wat we kunnen beloven. Maar het gaat steeds om clubs die ooit aangesloten waren bij een landelijke of lokale bond, niet om wijkclubjes die enige maanden vrijblijvend tegen elkaar speelden. Uit vooronderzoek is gebleken dat het verzamelen van clubs sterk afhankelijk is van de organisatie van hun bond. Tal van landelijke en regionale bonden gaven namelijk aan het begin van elk seizoen een Adresboek uit met aangesloten clubs, al dan niet met datum van oprichting. Sommige bonden en bibliotheken hebben een complete of een grote reeks van bondsbladen in huis. Dergelijke factoren zijn sterk van invloed op het achterhalen van clubnamen en data van oprichting en opheffing. In het boek van Miermans

werden 51 christelijke voetbalclubs in de statistieken opgenomen, maar er zijn in werkelijkheid meer dan honderd christelijke voetbalclubs in ons land geweest tot 1940. Dat kon ik vaststellen nadat ik officiële mededelingen van de Christelijke Nederlandsche Voetbalbond had teruggevonden in het blad *Lichaamsoefening* van de christelijke sportbonden en in het eigen bondsblad *De C.N.V.B-er*.

Er is ook een verschil in de frequentie van wedstrijden tussen sporten en de verslaggeving van die wedstrijden. Je kunt het verloop van clubs in het voetbal, korfbal of hockey gemakkelijk volgen aan de hand van de uitslagenlijsten en verslagen, die elke maandag in kranten werden gepubliceerd. Voor gymnastiek, tennis of schaken is dat niet zo gemakkelijk, want daar werden vaak enkel van tijd tot tijd toernooien gehouden en daarvan werd lang niet altijd in een krant verslag gedaan. Daarom zal het allicht moeilijker zijn om de namen van gymnastiek-, tennis- en schaakclubs te ach-

terhalen.

Bovendien moet je er altijd rekening mee houden dat er tal van clubs waren die zich nooit bij een landelijke of regionale bond hebben aangesloten. In het jaarverslag van de Nederlandsche Schaakbond over 1941-1942 staat dat een negentigtal clubs zich bij de bond had aangesloten in dat bondsjaar. Zij waren vóór 1940 nooit lid van de Nederlandsche Schaakbond of één van haar onderbonden, maar sloten zich pas in 1942 aan onder druk van de Duitse bezetters. Alleen als deze clubs echt meerdere jaren bestonden, zullen zij in de databank opgenomen worden.

Ook werden heel veel clubnamen in verschillende sporten maar ook binnen dezelfde tak van sport gebruikt – denk aan namen als Achilles, Concordia, Olympia, Wilskracht en ADO, DOS, ODO, OKK, DIO en dergelijke. Dat maakt het niet eenvoudig vast te stellen welke sportclub in welke plaats wordt bedoeld. Elke onderzoeker met een sporthistorische belangstelling komt dergelijke problemen tegen. De databank hoopt hem of haar op weg te helpen naar het vinden van de juiste gegevens van zijn of haar Excelsior, IVO of hoe die club ook mag heten. Ook laat de databank zien dat een bepaalde korfbalclub voortkomt uit een gymnastiekclub of een voetbalclub, al dan niet met dezelfde naam. Dat soort ontwikkelingen zijn tot dusverre nooit goed in kaart gebracht.

In hoeverre worden de gegevens uit het *Bibliografisch apparaat voor de Nederlandse sportgeschiedenis* in deze databank gebruikt?

Het *Bibliografisch apparaat voor Nederlandse sportgeschiedenis* is een prachtige bron voor sportgeschiedenis, maar het heeft natuurlijk beperkingen. Je vindt er alleen bonden en clubs terug, waarvan of waarover één of meerdere publicaties zijn verschenen. Publicaties worden per plaats op de voorletter van de auteur gerangschikt, zodat je alle werken over één club niet achter elkaar vindt maar alles tussen A en Z moet doorwerken. Dat is wel wat omslachtig. Het spreekt vanzelf dat in de databank een link wordt gelegd met het *Bibliografisch apparaat*, want dat bespaart het ING het intypen van al die titels, om maar een praktisch punt te noemen. In de databank worden dan ook voor elke bond en elke sportclub de nummers van de publicaties van en over die

bond en club in het record meegenomen.

In hoeverre is het ING geïnteresseerd in materiaal dat sporthistorici zelf hebben vergaard?

Het ING is altijd geïnteresseerd in belangrijk historisch materiaal en betrouwbare gegevens. Ik heb bij het vooronderzoek gemerkt dat het heel moeilijk is gegevens te achterhalen van clubs die enkel in regionale bonden speelden. Daarom heb ik ook weinig ledenlijsten van instellingen als de Gelderse Voetbalbond of de Dordrechtsche Korfbalbond, zodat ik van veel kleine clubs geen datum van oprichting heb of een indicatie over het moment van opheffing. Ik ben dan ook zeer geïnteresseerd in dergelijke informatie, dus wie die kan leveren aan de hand van jaarboekjes of adreslijsten van die lokale bonden, mag die doorgeven aan michel.vangent@inghist.nl. Uiteraard worden deze giften straks in de verantwoording van de databank vermeld. Elke sporthistoricus kan straks gebruikmaken van deze databank en het is dan ook in zijn of haar belang dat veel bonden en club zijn opgenomen en dat hun gegevens betrouwbaar zijn.